

909. Finnsta, Vänge sn. Flyttad till Uppsala. Numera förkommen.

Litteratur: B 415, 417, L 109. J. Bureus, Fa 6 s. 67 n:r 101 (Bureus' egen uppteckning), Fa 5 n:r 413, Fa 1 s. 93; J. Schefferus, Upsalia antiqua (1666), s. 206; J. Peringskiöld, Monumenta Ullerakerensia (1719), s. 321; P. Dijkman, Antiquitates Ecclesiasticæ (1703), s. 12; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 32; O. v. Friesen, Anteckningar (UUB); E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 118.

Avbildningar: P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (B 415); osign. träsnitt (i Peringskiöld a. a. och B 417).

Runstenen finnes upptagen i J. Bureus' samlingar. Den fanns »Vidh Finstadh i Vänge» (Fa 6). Men en senare anteckning, av Bureus själv, meddelar, att den »fins nu 1626 i Vpsala». Enligt Bureus' senare, renskrivna samling av runinskrifter, »Sveorum Runæ» (Fa 5), fanns stenen i Uppsala »På Torget». Bureus tillägger: »Danne Stenen hafver ståndit uti Finstad i Wänge Sokn in til år efter Christi Födelse 1626». I Schefferus' stora bok om det gamla Uppsala (1666) omtalas stenen i Uppsala: »Iacet ante januam cujusdam Vpsalensis in foro veteri, è regione Curiae.» Det är tydligen samma plats, som anges av Peringskiöld: »Wid gamla torget i Vpsala, vti Rolfs hus, thet Bokhållaren Rommel nu äger, finner man en gammal Runesteen, på marken i portgången liggande» (B 415: »Gamla torg», 417 »I Romels hus»; L 109: »I ett hus vid gamla torget»). Träsnittet visar, att marken var belagd med kullerstenar, och här låg sålunda runstenen, utsatt för tramp av fötter, som gingo in och ut genom porten. Här fanns bl. a. under 1600-talet ett värdshus. O. Celsius, som har granskat inskriften den 13 mars 1732, anger platsen så: »i Upsala wid Gamla Torget framför Bokhållar Rommels hus.» Detta hus låg vid norra sidan av torget, mitt emot rådhuset. Det byggdes år 1651 av rådmannen Rolof Kahle, av sten i två våningar (Peringskiöld kallar det därför »Rolfs hus»). På 1690-talet kom det i akademi-bokhållaren Nils Rommels ägo, skadades vid 1702 års brand men återställdes, inköptes senare på 1700-talet av universitetet och inreddes 1757 till ett Auditorium oeconomicum. Under senare delen av 1800-talet har huset kommit i enskild ägo igen och har undergått ombyggnad till sitt nuvarande utseende (K. W. Herdin, *Uppsala på 1600-talet* 2, 1927, s. 109 f., [3] 1929, s. 64, *Bygge och bo i äldre tider* 1, 1932, s. 120). Den gamla porten är numera igenmurad och ersatt av en ingång i östra ändan av huset. År 1732, då Celsius gjorde sina anteckningar, låg runstenen ännu kvar på sin gamla plats. Vart den sedan har tagit vägen, är okänt. Möjligen finns den ännu i behåll och kan av en händelse komma i dagen på nytt.

Stenens höjd har varit nära 2 m., dess bredd nedtill omkr. 1,20 m., upptill 0,90 m. Stenen har haft ett betydande fotstycke, och själva ristningen har varit tämligen liten: höjd 1,15 m., största bredd (nedtill) 1 m. Ornamentiken har varit mycket enkel.

Inskrift (enligt B 417):

ikulfastr : lit irasa stain : aft · hulbior : n ouk þair a · libi · kup kiri miskun

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55

Igulfastr let ræisa stæin aft Holmbiorn ok þæir ... Guð gæri miskunn.

»Igulfast lät resa stenen efter Holmbjörn, och de ... Gud göre miskund.»

Till läsningen: Bureus har (i Fa 6) följande läsning, som förskriver sig från en tid, då stenen ännu var kvar vid Finnsta i Vänge sn: **ikulfastr lit iresa stain : aft : hulbior : n ouk þair soib-kup kiri miskin**. Över runorna 41—42 står **al**, troligen på grund av en senare granskning. R. 45 är oklar, liknar mest ett omvänt **u**. I Fa 5 har den uppfattats som **a : þair aliba**. — Schefferus, som säger sig ha fått inskriften från Hadorph, har följande läsning: IGVLFSTR. LITI. RESA. STEN. IFTR. HVLBIARN. OVK. DEIR. ALIBA. GVD. GIRI. MISKVND. Förmodligen har Hadorph, som ännu (1666) ej själv har granskat inskriften, lämnat Schefferus läsningen i Bureus' samling

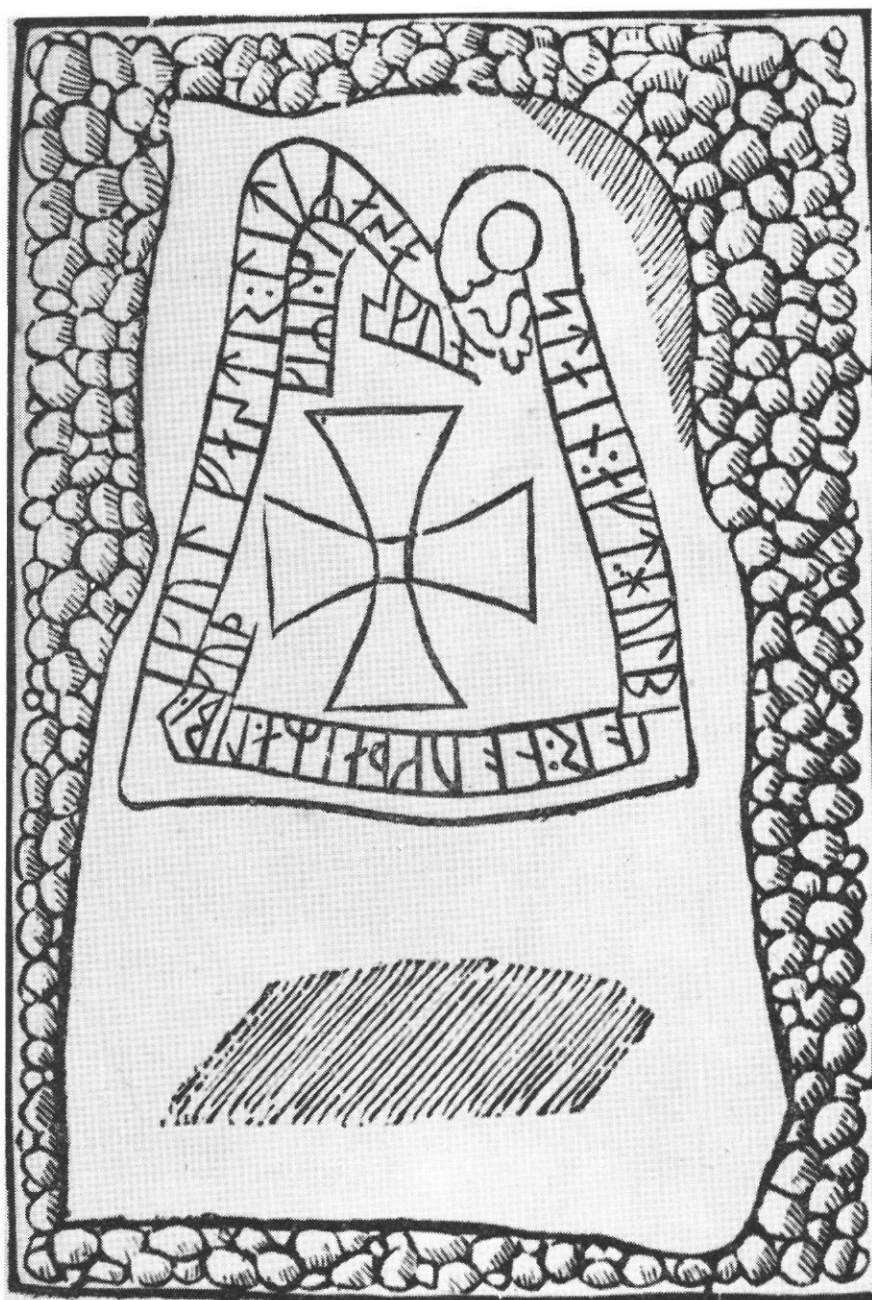

Fig. 440. U 909. Finnsta, Vänge sn. Efter B 417.

F a 5. — Hadorph och Helgonius (B 415): *ikulfastr : lit irasa stain : aft · hulbiur : n ouk ptir a iibi tn.* Då denna av Hadorph och Helgonius signerade teckning har befunnits otillfredsställande, har en ny teckning gjorts, som ligger till grund för träsnittet B 417. Det är att märka, att detta är osignerat. Sannolikt är det emellertid ritat av Peringskiöld för hans *Monumenta* (»Runristningen har iag sådan funnit»). — Då Celsius år 1732 granskade inskriften, var den tydligen avsevärt mera utnött: ... *astr : lit : rasa stain : aft hulbiurn nuk þair a li ... kup kiri misku ...* Runorna 14 r, 31—32 ur, 46—47 ku, 57 u anges som fragmentariska.

Redan Bureus har funnit tolkningen av inskriftens sista ord: »Gud giri miskund. Deus misereatur.» Däremot lämnar han det närmast föregående *aliba* översatt. Schefferus, som åberopar Hadorph, har följande tolkning: »Igulfaster fecit erigi saxum in memoriam Hulbiarni, & posterorum, Deus eorum misereatur.» Härmed överensstämmer Peringskiöld: »Ingelfast lät rita på steen efter Hullbiörn, och theras lifs-ätt, hwilkom Gud göre miskund.» Peringskiöld, som ju icke kan förneka, att böneformeln är kristen, är angelägen att betona, att »Stenskriften har varit uthuggin i första Christendomen, förr än Runorne bortlades, som skedde wid pass för 700 åhr sedan.» Runstenen skulle m. a. o. vara en av de allra yngsta. — Liljegren har på träsnittet B 417 läst r. 45 jämte följande skiljetecken som stunget *u* (*y*), vilket givetvis är möjligt: *ouk þair a. liby.* Förmodligen har han tänkt sig samma tolkning som senare Brate framlägger:

»och de i Läby». Det är emellertid omöjligt, att namnet Läby (fsv. *Ladhuby*) skulle kunna dölja sig i denna form på 1000-talet **a · liby** (eller **a · libi**). v. Friesen har i stället (i en anteckningsbok) framkastat förslaget att läsa **a · niby** *a Nyby*, vilket skulle kunna syfta på Nyby i Gamla Uppsala sn. Runorna **l** och **n** äro mycket lika, och en förväxling är lätt gjord. Emellertid måste framhållas, att Bureus, Peringskiöld och Celsius alla tre ha uppfattat runan som **l**. Vidare ligger Nyby i Gamla Uppsala rätt långt från Finnsta i Vänge sn. Man kunde snarare tänka på Nyby i Börje sn, som ligger betydligt närmare. Men ett ortnamn Nyby bör på 1000-talet ha haft en trestavig form, och tolkningen bör av detta skäl avböjas. — Tänkbart vore, att 40 **n** är felristat för **m** (ristaren skulle alltså ha vänt runan upp och ned). Samma fel förekommer på U 742, som möjligen är utförd av samme ristare: **hulstan** för **hulmstan**. Jfr också **iftim** för **iftir** L 551 Funbo. I det följande 41—45 **a · libi** skulle kunna dölja sig en felristning eller en felläsning för **hilbi** eller **hialbi** 'hjelpe'. Sålunda **paim hilbi kup kiri miskun** *pæim hialpi Guð, gæri miskunn*. Men även detta kan icke bli mera än en osäker förmodan.

Brate har på goda grunder antagit, att U 909 är ristad av Grim skald, som har signerat en runsten i Danmarks sn (L 215 Säby) och en i Börje sn (U 916). Härför talar framför allt korsets form och den otympliga ornamentiken. Vidare också formen **ouk** och bruket av **n** för **r** (**rasa**, **kiri**). Märkligt är, att inskriften icke lämnar besked om släktskapen mellan Igulfast och Holmbjörn.

Om namnet *Igulfastr* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100; om *Holmbjörn* se U 739.

aft är en ålderdomlig form av den i inskrifterna vanliga prepositionen *at* 'efter, till minne av'. Den är väl känd från en del äldre inskrifter; se S. Bugge i *ATS* 5 (1878), s. 116 f., *Der Runenstein von Rök* (1910), s. 211 f., O. v. Friesen, *Rökstenen* (1920), s. 29 f., Lis Jacobsen o. E. Moltke, *Danmarks runeindskrifter* (1942), sp. 741 f. Utvecklingen *aft* > *at* sker i trycksvag ställning; därför är det naturligt, att den äldre formen till en tid kommer att leva kvar vid sidan av den yngre. I uppländska inskrifter är *aft* sällsynt; utom här förekommer det i U 4, 10(?) och 615.

Ordet *miskunn*, f. är icke känt från någon annan svensk runinskrift. Uttrycket *gæra miskun* är vanligt i fornsvenskan; likaså *Guz miskun*. De ha alltså redan tillhört missionstidens kristna ordförråd.

910. Körlinge, Vänge sn. Nu vid Brunna.

Pl. 174.

Litteratur: B 428, L 114, D 1:159. J. Bureus, Fa 6 o. 67 n:r 100 (Bureus' egen uppteckning), Fa 5 n:r 479, Fa 1 s. 103; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta Ullerakerensia* (1719), s. 336; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 1, s. 45; UFT h. 11 (1883), s. 249.

Äldre avbildningar: J. Leitz (och J. Hadorph), träsnitt (i Peringskiöld a. a. och B 428); Dybeck a. a.; v. Friesen foto (UUB).

Runstenen står i parken vid Brunna, 100 m. V om mangårdsbyggnaden. Ristningsytan vetter åt SÖ.

Runstenen var känd redan av Bureus. Den fanns »Vidh Körlinge i Vänge» (Fa 6), »Körlinge» (Fa 5). — I *Ransakningarna* (1672) meddelas, att en runsten har funnits vid Körlinge, »män dädan förd til Brunnagård.» Peringskiöld: »Körlinge stenen, förder til Brunna» (B 428: »Körlinge stenen i Brunna»; L 114: »Från Körlinge förd till Brunna»). Brunna ägdes från 1665 av Anna Böllja, som 1669 gifte sig med riksantikvarien Jakob Isthmén-Reenhielm († 1691), styvson till Olof Verelius. Reenhielm bodde själv på Brunna, och det är utan tvivel han, som har låtit flytta runstenen från Körlinge till Brunna trädgård. — O. Celsius har granskat inskriften den 7 och 8 okt. 1726. Han anmärker emellertid: »Denna sten skal sees en annan gång bättre efftersom mörkret hindrade at jag eij fick se honom hel och hållen.» — Dybeck: